

Veřejnost o kriminalitě a její prevenci

(informace z výzkumu veřejného mínění)

Mgr. Jakub Holas, PhDr. Kazimír Večerka, CSc.

Tento text byl vytvořen na základě materiálu, zpracovávaného výzkumným týmem IKSP ve složení: PhDr. Kazimír Večerka, CSc. (vedoucí výzkumného týmu), Mgr. Jakub Holas, Mgr. Jan Tomášek, Mgr. Hana Přesličková, PhDr. Šárka Blatníková.

Prevence kriminality je dnes, po letech vytváření jejího systému a obsahové náplně, pevnou součástí systému vnitřní bezpečnosti v naší zemi. Více než desetileté úsilí mnoha zainteresovaných odborníků, ať již z centrální úrovně nebo z jednotlivých měst a regionů, přineslo své plody – pravděpodobně již nenajdeme politika nebo jinou veřejně činnou osobnost, která by zásadně pochybovala o smyslu preventivní práce v této oblasti. Životaschopná politika prevence kriminality se však neobejde bez poučené a aktivní kooperace všech, kterých se týká. Jde tedy hlavně o to, aby v názorech a postojích občanů vystupovala prevence kriminality jako veřejná aktivita s dostatečně konkrétním a smysluplným obsahem, kterou mohou svým jednáním pozitivně ovlivňovat a podporovat.

Je totiž možné, a dokonce i pravděpodobné, že vztah veřejnosti k prevenci kriminality a povědomí o jejích cílech, obsahu a zaměření jsou zatím poměrně nejasné. Je proto nezbytné zjišťovat, jaké názory na kriminalitu a její prevenci občané ČR skutečně zastávají. Z tohoto důvodu se Republikový výbor pro prevenci kriminality rozhodl provést výzkum veřejného mínění, zaměřený na uvedenou problematiku. Realizací výzkumu byl pověřen Institut pro kriminologii a sociální prevenci, který již obdobné akce v minulosti prováděl. Sběr dat a jejich základní zpracování provedla agentura Factum Invenio.

Dotazováno bylo celkem 1100 občanů České republiky starších 15 let¹⁾. Výběr respondentů byl proveden kvótním způsobem, přičemž kvótní znaky byly v tomto případě: pohlaví, věk, vzdělání, kraj a velikost místa bydliště.

Názorová orientace respondentů

Jednou z důležitých charakteristik zkoumaného souboru byla orientace respondentů na škále liberalismus versus konservatismus. Tuto orientaci jsme se pokusili operacionalizovat otázkou, zda by respondent doporučoval změnu současných zákonů ve prospěch svobody či bezpečí občana, míru touhy po změně jsme pak nechali respondenty hodnotit na sedmibodové škále, přičemž střední pozice byla formulována jako konstatování, že „současný poměr svobody a bezpečí odpovídá představám respondenta“ (tento střed volilo 30 % respondentů), krajní body pak volili respondenti, kteří si přáli změnu zákonů směrem k maximální svobodě (1,5 %) či směrem k maximálnímu bezpečí (11 %). Celkem se pro jistý stupeň liberalizace zákonů vyjádřilo 13 % respondentů, a naopak pro zprísňení zákonů ve prospěch většího osobního bezpečí 57 % dotázaných. Je ovšem třeba podotknout, že toto zprísňení je nejčastěji deklarováno jako „mírné“ (je to spíše volba širšího středu směrem k zprísňení, který požaduje 28 % dotázaných). Průměrná známka na uvedené sedmistupňové škále se střední hodnotou „4“ dosáhla 4,79.

Názory respondentů na příčiny vzniku zločinnosti

Pro získání základní orientace v názorech respondentů na etiologii trestné činnosti jsme zvolili tři posuzovací pětibodové škály. Na jejich krajních bodech byly ve vzájemné kombinaci uvedeny názory, že sklon lidí páchat protiprávní činy závisí prvořadě na:

- a) jejich špatných vrozených povahových vlastnostech,
- b) na jejich špatné výchově
- c) na jejich špatných životních podmínkách

Vyhodnocení ukázalo, že převážná část respondentů spatřuje zdroj delikventního chování lidí především v jejich špatné výchově (tedy v patřičně nezvládnuté socializaci). Tato tendence se nejzřetelněji ukazuje při porovnání síly vlivu špatné výchovy s vlivem špatných vrozených povahových vlastností.

Za povšimnutí zde stojí, že vlivu špatných povahových vlastností na vznik delikvence věří signifikantně nejvíce junioři²⁾ (tedy osoby, u nichž hlavní fáze socializace stále probíhá), naopak s přibývajícím věkem se prohlubuje přesvědčení o zásadním vlivu výchovnou práci s mládeží.

I při porovnání vlivu špatné výchovy a špatných životních podmínek se respondenti jako celek častěji přiklání k příčinám vzniku delikvence, spojených s výchovným procesem. Z toho tedy lze s jistotou opatrnosti vyvodit, že nezanedbatelné části dotázaných by se mohla jevit jako smysluplná a užitečná prevence zaměřená na výchovnou práci s mládeží.

Špatné povahové vlastnosti, jako vyhraněný primární zdroj vzniku delikvence, označilo 11 % dotázaných a obdobně špatné životní podmínky považuje za rozhodující faktor vzniku antisociality každý desátý dotázaný.

Je rovněž třeba uvést, že více než čtvrtina dotazovaných (27 %) nebyla připravena přiklonit se k žádné z těchto nabídnutých výkladových modelů a volila (buď vždy, nebo alespoň ve dvou škálách ze tří) střední hodnotu škál. Tito „respondenti středu“ buď považují posuzované možnosti za stejně důležité, nebo o příčinách kriminality hlouběji neuvažují.

Vliv vybraných sociálních jevů na vznik delikvence

V další části výzkumné akce jsme respondentům nabídli seznam **25 vybraných sociálně problémových fenoménů**, které se často skloňují při diskusi o vzniku a rozvoji delikvence. Každý nabídnutý potenciálně negativní jev jsme nechali respondenty posoudit na pětibodové škále s krajními body „velmi malý / velmi velký“ vliv na rozvoj kriminality.

Dle převládajícího názoru respondentů má na současnou úroveň kriminality u nás největší negativní vliv „zneužívání drog“. Nebezpečí tohoto jevu označila za „velmi velké“ polovina dotázaných

¹⁾ Při dalším šetření, reprezentativním na krajské úrovni, byl vzorek rozšířen na 1 625 respondentů.

²⁾ V textu jsou použity následující věkové kategorie respondentů: junioři (15–21 let), mladší dospělí (22–40 let), starší dospělí (41–59 let), senioři (60 a více let)

a další více než třetina za „velké“, což znamená, že se drogového nebezpečí ve vztahu ke kriminalitě významně obávají více než čtyři lidé z pěti. Zdá se, že veřejné mínění je jednak médií o drogové problematice masivně informováno, jednak zdůvodnění delikvence jako činnosti lidí se sníženou přičetností či ovládacími schopnostmi je pro značnou část respondentů vhodným interpretačním východiskem vzniku delikventního jednání.

Na dalších dvou místech se objevily negativní vlivy „ukazování násilí v médiích“ a „alkoholismus“. Těchto dvou sociálních fenoménů se obávají tři čtvrtiny dotázaných, přičemž zobrazování násilí v masmédiích akcentují poněkud více ženy a starší věkové kategorie respondentů.

Do první desítky nejzávažnějších vlivů se dle indexovaných odpovědí všech respondentů dostaly ještě následující skutečnosti (v tomto pořadí): korupce státních úředníků, korupce v policii, nezaměstnanost, lhostejnost ve společnosti, špatný příklad politiků, bezdomovectví a uvolněná výchova v rodině.

Naopak všeobecně nejmenší negativní vliv na současnou úroveň kriminality má dle souhrnu respondentů feminizace školství (postoje mužů a žen k významu tohoto vlivu se téměř neliší), bezvěrectví (poněkud více tento vliv uvádějí ženy), způsob výchovy ve škole, rozvodovost (zdá se, že tato se již nevnímá jako ohrožení výchovy budoucí generace) a též nejasnosti v morálce.

	junioři	mladší dospělí	starší dospělí	senioři	celkový průměr
	15-21 let	22-40 let	41-59 let	60 a více	
zneužívání drog	4,31	4,32	4,25	4,32	4,30
ukazování násilí v médiích	3,66	3,95	4,18	4,31	4,09
alkoholismus	3,98	4,04	4,01	4,12	4,05
korupce státních úředníků	3,96	4,02	3,97	4,04	4,00
korupce v policii	3,97	3,98	3,94	4,00	3,97
nezaměstnanost	3,78	3,89	3,91	4,12	3,95
lhostejnost ve společnosti	3,76	3,88	3,96	4,07	3,95
výkon trestního soudnictví	3,17	3,27	3,25	3,26	3,25
špatný příklad politiků	3,62	3,73	3,77	3,83	3,76
bezdomovectví	3,86	3,73	3,67	3,82	3,75
uvolněná výchova v rodině	3,44	3,63	3,69	3,92	3,71
přliv cizinců	3,60	3,69	3,70	3,77	3,70
neúcta k právním normám	3,49	3,60	3,73	3,86	3,70
prostituce	3,58	3,66	3,63	3,80	3,68
agresivní reklama	3,32	3,50	3,67	3,86	3,63
krize rodiny	3,55	3,52	3,58	3,72	3,59
malá kontrola chování lidí	3,59	3,40	3,58	3,79	3,58
chudoba	3,63	3,44	3,36	3,45	3,44
konzumní životní styl	3,03	3,30	3,33	3,53	3,34
systém sociálních dávek	3,17	3,27	3,25	3,26	3,25
nejasnosti v morálce	3,14	3,12	3,17	3,35	3,20
rozvodovost	2,95	3,08	3,10	3,29	3,13
způsob výchovy ve školách	2,83	2,82	2,93	3,05	2,91
bezvěrectví	2,44	2,64	2,69	3,04	2,74
velký počet žen ve školství	1,97	2,37	2,38	2,39	2,34

Tabulka 1: Průměrné hodnoty bodového ohodnocení „sily negativního vlivu“ vybraných soc. patol. fenoménů na současný stav kriminality v ČR, podle věkových kategorií

Vcelku lze předpokládat, že hodnocení v této oblasti bude souviset s věkem dotázaného. A skutečně – senioři jsou, zdá se, neotřesitelně přesvědčeni o negativním působení mediálního násilí. Dále vyzdvihují destruktivní vliv „neúcty k právním normám“, „uvolněné výchovy v rodině“ a „konzumního životního stylu“. Mladí lidé přikládají oproti střední generaci větší význam fenoménům „bezdomovectví“ a „chudoba“.

Obecně je tak možno konstatovat, že s klesajícím věkem respondentů se snižuje i četnost akceptovatelných výkladů, co podporuje vznik kriminality ve společnosti. Tuto skutečnost lze do jisté míry vysvětlit tím, že starší generace si silněji uvědomuje akcelerační vliv některých kulturních, sociálních, technologických a dalších změn, které proběhly během jejich života, a zároveň ne všichni z nich považují za změny k lepšímu. Naproti tomu mladá generace přistupuje k tomu, co v současnosti je, jako k něčemu, co je zde již dlouho a je to „normální“, a proto to nemůže mít vliv na změny v oblasti vzniku kriminálního chování.

Skupiny s vyšším kriminálním potenciálem

Výzkumné šetření se zaměřilo nejen na to, v čem spočívají příčiny kriminality, ale i na otázku, které společenské skupiny jsou podle respondentů hlavním nositelem kriminálního chování. Každý respondent mohl uvést tři takové skupiny (proto součet rela-

tivních četností v následující tabulce nedává 100 %); desetina respondentů neoznačila žádnou takovou skupinu.

Více než 40 % respondentů uvedlo, že se na kriminalitě v ČR významně podílejí Romové, téměř každý třetí pak označuje za podstatné nositele asociálního chování cizince, přistěhovalce či uprchlíky. Kriminální chování spojuje více než každý čtvrtý dotázaný s nějakým typem závislosti, především se závislostí drogovou. Na to bylo již poukázáno i v předchozí kapitole.

Nositelé kriminálního jednání jsou dále „identifikováni“ mezi lidmi na okraji společnosti – bezdomovci a kriminálními recidivisty, nemalé procento respondentů (13,5 %) pak „tradičně“ považuje za hlavní nositele kriminality mladé lidi. Ostatní odpovědi pak zahrnují početný a individualizovaný rozptýl skupin obyvatel ve škále od bohatých lidí až po lidi s psychiatrickou diagnózou, od ateistů až po členy sekt a od politiků až k teroristům.

Vnímání změn ve výskytu kriminality

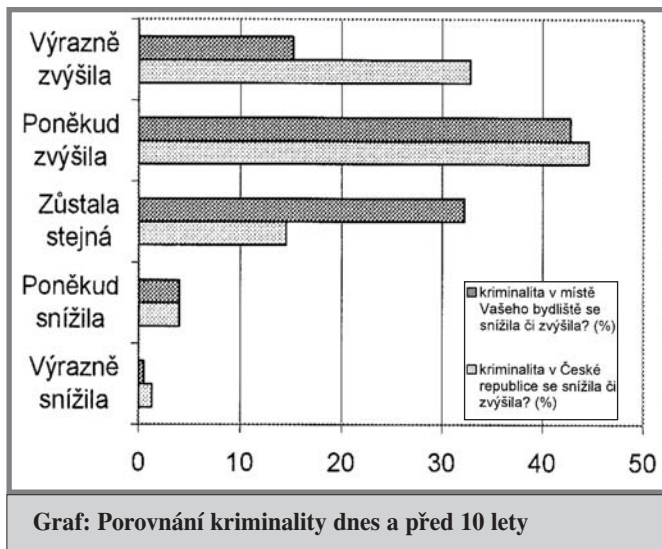
Kriminalita ani další sociálně patologické jevy nejsou pochopitelně novým fenoménem, vzniklým v dnešní době. V obecném povědomí však platí za neoddiskutovatelné, že četnost těchto jevů má stále stoupající trend. Především pro média jsou růst kriminality a strach obyvatel ze zločinu vděčnými tématy. Není ale vazba informační média – strach ze zločinu složitější, tedy, není tento strach působením sdělovacích prostředků spíše vyvoláván a následně zveličován? Zajímalo nás, jak problém růstu zločinnosti vnímají naši respondenti, a proto jsme je požádali, aby se pokusili srovnat stav kriminality v dnešní době a v době před deseti lety.

Výsledky ukazují, že občané se skutečně obecně domnívají, že se kriminalita v ČR ve srovnání se stavem před 10 lety **zvýšila**, toto zvýšení konstatují více než tři čtvrtiny dotázaných (77 %)³. Pokud jde o názory na stav kriminality v místě bydliště v porovnání se stavem z poloviny devadesátých let, také v tomto případě se většina dotázaných (58 %) domnívá, že došlo ke zvýšení kriminality. Ve srovnání s nárůstem kriminality v rámci celé České republiky hodnotí ovšem občané nárůst kriminality v rámci svého bydliště jako méně výrazný. Počet respondentů, kteří se domnívají, že se kriminalita **snížila**, je v obou otázkách v podstatě shodný (okolo 5 %); za **stejnou** ji však považuje v rámci ČR pouze 15 %, ale v místě bydliště téměř třetina dotázaných (32 %). Nárůst kriminality v celostátním měřítku považuje každý třetí dotázaný občan za výrazný, zatímco v místě bydliště konstatuje výrazný nárůst kriminality 15 % dotázaných.

Z hlediska různých skupin obyvatel zastávají nejčastěji názor o výrazném zvýšení kriminality respondenti ve věkové kategorii nad 60 let a občané, kteří se v minulosti stali obětí kriminality (zejména násilné). Také u občanů nespokojených s činností policie, státních zastupitelství a soudů lze vysledovat pesimističtější postoj – mnohem častěji považují nárůst kriminality za výrazný, jak v rámci celé ČR, tak v rámci svého bydliště. Naproti tomu spokojenější respondenti daleko více tíhnou k názoru, že kriminalita se v posledních 10 letech v zásadě nezměnila.

Lokalita, resp. kraj, ve kterém respondent žije, nehraje při hodnocení změn v kriminalitě v rámci republiky významnou roli. I v případě krajů, kde je míra kriminality statisticky vyšší, jsou názory občanů víceméně podobné celku, neboť jsou dominantně ovlivňovány především masmédií. Poměrně významné rozdíly mezi kraji ale panují ve vnímání vývoje kriminality v posledních deseti letech v rámci místa bydliště. V místě svého bydliště posuzují občané kriminalitu a její úroveň spíše na základě vlastního pozorování, zkušeností známých a sousedů apod. Lze tedy říci, že názory na stav kriminality v místě bydliště mají reálnější základ než názory na stav kriminality v rámci celé České republiky.

Znatelně vyšší podíl občanů, kteří se domnívají, že se kriminalita za posledních 10 let v rámci jejich bydliště **snížila**, nalézáme v Jihoomoravském kraji a v kraji Vysočina. Naopak nejvíce občanů, kteří se domnívají, že se kriminalita v rámci jejich bydliště **zvýšila**, a to dokonce výrazně zvýšila, je v Moravskoslezském kraji (66 % oproti průměrným 55 %). Výraznější počet občanů (oproti ostatním krajům) konstatuje zvýšení kriminality také v kraji Středočeském, v hlavním městě Praze a kraji Karlovarském. Naopak téměř polovina občanů Královéhradeckého a Pardubického kraje (oproti třetině v rámci celého vzorku) považuje kriminalitu v místě jejich bydliště za **stabilní** v průběhu posledních 10 let. V těchto krajích dokonce počet občanů považujících kriminalitu za stejnou jako před 10 lety převažuje nad počtem těch, kteří se domnívají, že se zvýšila.

Názory na činnost některých veřejných institucí

V jednotlivých sférách prevence kriminality působí řada subjektů; tím zásadním a určujícím ale je, a pravděpodobně i zůstane, stát. Je proto velmi důležité, jaký vztah mají občané ke strukturám

a institucím, které jsou příslušné pro kontrolu trestné činnosti včetně jejího předcházení.

Jedním z hlavních ukazatelů vztahu a důvěry občanů v bezpečnostní orgány státu je míra spokojenosti s jejich činností. Tyto postoje mohou významně ovlivňovat ochotu občanů ke spolupráci a podpoře preventivních činností, které tyto instituce zajišťují či podporují.

Respondenti tedy byli nejprve osloveni, aby pomocí „školní“ stupnice 1–5 ohodnotili činnost institucí, které hrají nejpodstatnější roli při zajišťování bezpečnosti a pořádku v zemi. Konkrétně se jednalo o dopravní policii, Službu kriminální policie a vyšetřování Policie ČR (SKPV), Městské policie (obecní policie), státní zastupitelství a soudy (trestních senátů).

V obecné poloze můžeme konstatovat, že celkově hodnotí občané činnost jednotlivých zmíněných orgánů v zásadě průměrně. Zhruba třetina respondentů ohodnotila činnost jednotlivých orgánů (s výjimkou soudů) známkou 3. Nejlépe je občany vnímána činnost dopravní policie, která obdržela průměrnou známku 2,84. Policie ČR – Služba kriminální policie a vyšetřování s průměrnou známkou 2,97 je druhou nejlépe hodnocenou institucí.

Jak vyplývá i z dřívějších výzkumů, již tradičně je městská, resp. obecní policie posuzována méně příznivě než složky policie státní. S průměrnou známkou 3,08 se ocitla na třetím místě. Toto hodnocení není příliš příznivé především z hlediska poslání, které by městská policie měla plnit. Městská policie by měla mít nejlepší předpoklady stát se oblíbenou „službou“ veřejnosti, a mimo jiné také podstatným činitelem či nositelem prevence na místní úrovni. Měla by představovat orgán obce (města), na který se občané s důvěrou obrací (neboť kdo jiný než příslušníci MP by měli být lépe znalí místních poměrů a problémů), a měla by tak mít k veřejnosti ze všech orgánů ochrany práva nejbližší. Opakované názory dotázaných i v předchozích výzkumech však svědčí o vyšší míře nespokojenosti s činností obecní (městské) policie, která je zřejmě pro občany spíše symbolem potíží a zbytečnosti než pomoci. V předchozích výzkumech bylo např. občanů často kritizováno údajné soustředění se strážníků na postih špatného parkování namísto zájmu o problémy veřejného pořádku.

Ještě horších výsledků se dostalo v celkovém hodnocení činnosti státního zastupitelství (průměrná známka 3,14), a zejména pak činnosti soudů (přesněji trestních senátů) s průměrnou známkou 3,44. Důležitou roli v hodnocení těchto orgánů jistě sehrává také jejich obraz prezentovaný masmédií. Ta se z principu své činnosti soustřeďují na problematiku rozhodnutí, aféry jednotlivých soudců a státních zástupců, průtahy v projednávání případů a další neduhy našeho justičního systému. Tím ovšem nelze nikterak bagatelizovat fakt, že lidé obecně jsou s činností soudů (trestních senátů) významně nespokojeni – 27 % odpovídajících ohodnotilo činnost soudů známkou 4, tedy pouze dostatečně, nedostatečně pak dokonce 17 % dotázaných (u ostatních institucí byla těchto nejprsnějších hodnocení nejvýše desetina).

Tabulka 2: Oznámkuje činnosti následujících institucí v místě, kde žijete (v %) – na straně 4

Z perspektivy krajského rozložení je spokojenost s činností Policie ČR – Služby kriminální policie a vyšetřování nejvyšší v Libereckém kraji, kde je spokojených více než tři pětiny (61 % oproti průměrným 35 %) a pouhá 4,5 % hodnotila činnost policie negativně (průměrný počet nespokojených občanů činí 26 %). Nadprůměrně pozitivní hodnocení obdržela policie také od obyvatel Zlínského kraje. Nejvíce nespokojených je ve Středočeském kraji (37 %), kde se jejich počet rovná počtu občanů s neutrálním postojem, a v Hlavním městě Praze (36 % nespokojených), těsně následuje kraj Ústecký (35 %).

Preventivní a represivní postoje respondentů

Jak jsme již konstatovali v úvodu článku, pozitivní vztah občanů k prevenci kriminality je základním předpokladem úspěšnosti

³ Strohá řeč čísel hovoří takto: zatímco v roce 1995 bylo u nás policií evidováno 375 630 trestných činů, v roce 2004 jich bylo 351 629. Mezitím však došlo (od 1. 1. 2002) ke zvýšení částek, které určují hranici trestní odpovědnosti i nejčastější kvalifikační okolnosti - výši škody - u některých majetkových trestných činů, což statistiku do jisté míry zkresluje. Je však patrné, že k masivnímu nárůstu kriminality nedošlo.

Známkování činností:	Výborně	Chvali- tebně	Dobře	Dosta- tečně	Nedosta- tečně	Neví	celk. prům. známky
	1	2	3	4	5		
PČR – dopravní policie	4,3	33,0	35,5	16,1	5,4	5,8	2,84
PČR – vyšetřování	4,8	28,0	34,5	17,7	8,5	6,5	2,97
Městská policie	4,9	23,2	33,8	20,7	9,8	7,7	3,08
Státní zastupitelství	2,8	20,2	31,3	19,3	8,8	17,6	3,14
Soudu, trestní senáty	2,4	16,7	25,9	26,6	17,1	11,3	3,44

Tabulka 2: Oznámkujte činnosti následujících institucí v místě, kde žijete (v %)

nejrůznějších opatření v této oblasti. Součástí naší snahy tento postoj odhalit byla i obecně položená otázka, mířící k samotné podstatě problému, tedy – vidí respondent jako perspektivní cestu v boji s kriminalitou spíše postupy preventivní, či represivní? Vzhledem k tomu, že jako prvořadý úkol na tomto poli bývá vnímána kriminalita mládeže, specifikovali jsme naši výše uvedenou otázku právě na tuto skupinu. Podle toho, ke kterému ze dvou následujících vyhraněných výroků se respondent přiklonil, usuzovali jsme na jeho aktuální naladění vzhledem ke strategii prevence kriminality jako takové.

Výroky zněly následovně:

Nejlepší způsob, jak zabránit tomu, aby mladí lidé páchali zločiny, spočívá:

a) v předcházení riziku delikvence, ve včasném zapojování problémových mladých lidí do výchovných činností a zájmů, jako jsou například sportovní aktivity, programy pro získání pracovní kvalifikace, léčebné programy závislosti na drogách.

b) v jejich důsledném trestání a odstranění, v uplatnění citelnějších trestů včetně případných trestů odnětí svobody, neboť mladí lidé, u nichž je riziko, že by se deliktů mohli dopustit, si pak dobře rozmyslí, zda se jim kriminalita vyplatí nebo nevyplatí.

I přes mírnou převahu zastánců předcházení asociálnímu chování – 53,1% oproti zastáncům důsledného uplatňování trestů – je podíl obou názorů vcelku vyrovnaný. Porovnáme-li tento výsledek s některými zahraničními studiemi, jeví se česká veřejnost ve vztahu k možnostem prevence při řešení závadového chování dětí a mládeže jako výrazně skeptičtější. Např. kanadský výzkum, v němž byla respondentům předložena stejná otázka, hovoří o celkem 73 % osob příklánějících se k variantě spočívající v předcházení rizikům delikvence.

Při podrobnějším pohledu na data vystupují určité rozdíly spojené se vzděláním dotazovaných osob (podíl zastánců preventivního přístupu byl vyšší u lidí s vyšším vzděláním) a rovněž s jejich věkem (počet zastánců represivního přístupu mírně rostl s věkem, přičemž hlavně respondenti starší 60 let se jevíli jako výrazně represivněji naladěni).

Typy preventivních programů a jejich podpora

Existuje nepřeberné množství programů, jejichž cílem je prevence kriminality či jiných forem sociálně patologického chování. Tyto programy se liší svými teoretickými východisky, způsoby a metodami práce a o jejich efektivitě se i mezi odborníky často vedou spory. Výzkumů, snažících se objektivně zhodnotit efektivitu a přínos programů prevence (nejen) kriminality je přitom stále nedostatek.

Jedním z kritérií, vstupujících do hry při plánování prevence, je i podpora jednotlivých jejích programů mezi občany. Otázka, kterým programům lidé věří, a které naopak pokládají za neefektivní, či dokonce za zcela zbytečné, je přitom velmi důležitá – do prevence jsou investovány prostředky z veřejných financí a je proto podstatné, aby občané sami pokládali tyto investice v zásadě za smysluplné. Zároveň je ovšem nutné pamatovat i na to, že sympatie veřejnosti ve vztahu k určitému typu programu se nemusí vždy

shodovat se skutečnou efektivitou takového programu, a tak by názory občanů neměly být nikdy výhradním argumentem, proč některé programy finančně podpořit, zatímco jiné nikoli.

Otázku jsme položili způsobem již v předchozích výzkumech osvědčeným. Respondent je postaven do pozice osoby s pravomocí podpořit několik typů preventivních programů dle vlastního uvážení. Otázka tak zněla: „Představte si, že jste předsedkyní (předsedou) vlády a máte rozhodnout, které preventivní programy omezování kriminality máte zvláště podpořit, aby využití prostředků bylo efektivní. Vyberte z následujícího seznamu pět nejdůležitějších“.

Seznam, který respondenti dostali při výběru k dispozici, obsahoval celkem 24 typů programů. Následující pořadí je dáno množstvím voleb, které jednotlivé programy obdržely; v procentech vždy uvádíme údaj, kolik respondentů z celkového počtu daný program či opatření jmenovalo mezi pěti nejdůležitějšími.

Tabulka 3: Celkové pořadí programů podle míry podpory (v %) na straně 5 nahoře

Dodejme, že „vítězné“ programy, tedy programy směřující ke snižování nezaměstnanosti a programy zvyšování počtu policistů v ulicích, byly vnímány jako příklady vůbec nejeefektivnějšího využití prostředků v boji s kriminalitou respondenty všech věkových a vzdělanostních kategorií, bez rozdílu pohlaví. Stejně bodovala tato dvě opatření i mezi „zastánci“ preventivních, nebo naopak „represivních“ přístupů k omezování kriminality mládeže. Veřejnost tedy vcelku jednotně vnímá, že mezi nezaměstnaností a vznikem kriminálního jednání existuje silná příčinná souvislost; stejně tak vidí nutnost silné policejní přítomnosti v ohrožených oblastech, ať již formou policejních hlídek nebo instalací kamerových systémů.

Je také zajímavé, že na prvních místech pořadí podpory nalézáme programy spadající do oblasti sociální i situační prevence, doplněné metodou „legislativní prevence“ (možnost důslednějšího postihu rodičů delikventních dětí).

Z hlediska věku stojí za zmínku například menší podpora programů dětských a mládežnických organizací, staveb sportovišť a sportovních plácků či klubů pro mládež na šikmé ploše ze strany nejstarší věkové kategorie respondentů. Nejstarší skupina respondentů naopak více než zbytek vzorku spoléhá na zvyšování kapacity věznic, tento názor sdílí z hlediska vzdělání nejčastěji lidé se základním vzděláním. Naproti tomu vysokoškoláci méně důvěřují programům vyhledávání problémových dětí, a naopak více než jiní respondenti by podpořili kulturní a vzdělanostní programy pro Romy.

Nejméně podporované programy

Zkoumání preference jednotlivých preventivních programů jsme doplnili i o pohled z druhé strany, tedy které z programů považují občané za nejméně přínosné, s významem malým až zanedbatelným.

Ukázalo se, že něco přes polovinu respondentů (52 %) v námi předloženém seznamu žádný typ programu, který by považovala z hlediska prevence kriminality za zcela bezvýznamný a prostředky na něj vynakládané za zbytečné, nenalezla. Všech 24 uvedených typů opatření či programů se tedy těmto respondentům jevílo jako více či méně účinné cesty k omezování kriminality. Zbýlá část respondentů již nicméně byla k některým typům kritičtější – tito respondenti pak měli možnost vyjmenovat až tři takové „nepřínosné“ programy.

Tabulka 4: Pořadí deseti programů, nejčastěji označených jako zbytečné (v %) – na straně 5 dole

Ukázalo se, že jako zdaleka „nejzbytečnější“ z hlediska prevence kriminality se respondentům jeví investice do aktivit církví. Tuto odpověď zvolila celá pětina dotázaných z celkového počtu. Zdá se, že v ČR, která patří k nejateističtějším zemím, panuje nedů-

1. Programy pro snižování nezaměstnanosti	57,4
2. Zvýšení množství policistů na ulicích	44,7
3. Zavedení většího množství bezpečnostních kamer do ulic	30,9
4. Systém důraznějšího postihu rodičů za nezvládnutí výchovy svých dětí	29,6
5. Programy vedoucí k úspěšnému léčení drogových závislostí	28,3
6. Aktivity dětských a mládežnických organizací	25,8
7. Programy plošného vyhledávání a pomoci dětem s výchovnými problémy	24,8
8. Stavby sportovišť a pouličních sportovních pláček	21,0
9. Právní a etická výchova ve školách	20,8
10. Zabezpečení více prof. i dobrovolných pracovníků pro práci s mládeží	19,9
11. Rozvoj specializovaných klubů pro mládež na „šikmé ploše“	19,8
12. Otevírání azylových domů pro občany v tísní	19,3
13. Kulturní a vzdělávací programy pro Romy	19,2
14. Rozšíření množství a kapacity věznic, aby šlo uvěznit více pachatelů	19,1
15. Programy zaměřené na výchovu mladých lidí k partnerství a rodičovství	17,0
16. Zlepšení technického vybavení policie	16,7
17. Podporování úsilí těch občanů, kteří si chtějí lépe zabezpečit svůj majetek	15,2
18. Přednášková činnost na školách	13,4
19. Programy lepšího osvětlování ulic	12,3
20. Vytváření občanských hlídek, tzv. domobrany, zvýšit dohled	11,6
21. Vědecký výzkum příčin a podmínek kriminality	9,3
22. Poradenská činnost a linky důvěry	8,9
23. Podporování aktivit církví	5,4
24. Podporování osvěty o obraně proti kriminalitě tiskem letáků, informačních brožur	5,2

Tabulka 3: Celkové pořadí programů podle míry podpory (v %)

věra k aktivitám, které vyvíjejí církevní sdružení. Zhruba desetina respondentů pak z hlediska prevence kriminality považuje za zbytečné podporovat osvětu formou letáků a brožur, rozšiřovat množství a kapacitu věznic, zřizovat občanské hlídky a domobrany a také realizovat kulturní a vzdělávací programy pro Romy. Posledně jmenované opatření má nejmenší podporu u nejmladší věkové skupiny (15–21 let) – zde považovala takový typ opatření za zbytečný takřka polovina všech, kdo na tuto otázku odpovídali. Skupina nejstarší (60 a více let) byla zase o něco skeptičtější ohledně programů léčení drogových závislostí.

- třetina respondentů (34 %) si termín prevence kriminality spojuje výhradně s opatřeními zaměřenými na zvyšování bezpečnosti provozu na našich silnicích;
- pětina respondentů si vybavila preventivní aktivity zaměřené na problematiku zneužívání návykových látek. Jako příklad byly uváděny nejrůznější přednášky či besedy na téma drogy, méně pak speciální instituce pro drogově závislé;
- 16 % respondentů zmínilo preventivní aktivity rozvíjené ve školách a školských zařízeních, většinou ale bez udání konkrétnějších údajů;

1. Podporování aktivit církví	20,0
2. Podporování osvěty o obraně proti krim. tiskem letáků, informačních brožur	14,3
3. Rozšíření množství a kapacity věznic pro možnost uvěznit více pachatelů	13,5
4. Vytváření občanských hlídek, tzv. domobrany, zvýšit dohled	13,0
5. Kulturní a vzdělávací programy pro Romy	12,0
6. Vědecký výzkum příčin a podmínek kriminality	7,9
7. Podporování úsilí těch občanů, kteří si chtějí lépe zabezpečit svůj majetek	5,6
8. Programy lepšího osvětlování ulic	5,5
9.-10. Poradenská činnost a linky důvěry	3,8
9.-10. Programy vedoucí k úspěšnému léčení drogových závislostí	3,8

Tabulka 4: Pořadí deseti programů, nejčastěji označených jako zbytečné (v %)

Povědomí o konkrétní preventivní akci v okolí

V další části našeho dotazníku jsme se zaměřili na vlastní zkušenost dotázaných s konkrétními preventivními programy či preventivními opatřeními, s nimiž se mohli sami setkat. Zajímalo nás tedy, zda respondenti vědí o nějakém programu či opatření, které bylo, a nebo je v současné době realizováno v jejich okolí. Současně jsme ty respondenty, kteří se v tomto smyslu vyjádřili kladně, požádali, aby nám sdělili, o jaký program se přesně jednalo.

Ukázalo se, že obecné povědomí o preventivních programech a opatřeních realizovaných v České republice je stále velmi malé. Jen desetina dotázaných uvedla, že o nějakém preventivním programu či akci ve svém okolí skutečně ví, zatímco zbývajících 90 % nikoli.

Ty respondenty, kteří na uvedenu otázku odpověděli kladně, jsme požádali, aby nám formou volné odpovědi sdělili, o jaké preventivní opatření či program se přesně jednalo. Jejich výpovědi lze stručně popsat následujícím způsobem (upozorňujeme, že procenta jsou vypočítána jen pro ty respondenty, kteří na tuto otázku odpovídali, a zároveň, že součet odpovědí nedává 100 %, neboť někteří respondenti uváděli i více možností). Znovu ale připomínáme, že se jedná o výpovědi pouhé desetiny celkového vzorku dotázaných.

- 15 % respondentů si vybavilo preventivní aktivity vyvíjené policií (v jiném smyslu než dopravní), nejčastěji besedy či jiné akce pořádané policií pro veřejnost a děti;
- 12 % respondentů si vzpomnělo na to, že se v poslední době setkalo s příklady osvěty zaměřené na předcházení kriminalitě. Jednalo se o nejrůznější letáky (například pro oběti domácího násilí), informační spoty v televizi, instruktážní kazety (například určené důchodcům, jak se mají bránit podvodníkům), plakáty v dopravních prostředcích či přednášky pro veřejnost.
- Další aktivity již byly v odpovědích zastoupeny jen velmi sporadicky: preventivní programy či opatře-

ní vyvíjená městskými úřady a obcemi (schránky důvěry na budovách úřadu, informace na vývěskách apod.), výstavba pouličních hřišť pro mládež, skateboardových ramp apod., sportovní a volnočasové aktivity pro mládež, policejní akce (často spíše represivně laděné – například záahy na prostitutky, kontroly v restauracích), preventivní programy určené pro Romy (např. hudební festival, ale i přijetí zástupce Romů do zastupitelstva obce), 2 % respondentů si vzpomněla na existenci bezpečnostních kamer v jejich okolí.

Názory a postoje občanů k vlastní bezpečnosti a ochraně vlastního majetku

V souvislosti s přístupem občanů k zajištění vlastní bezpečnosti a ochrany majetku nás zajímalo, jak tito hodnotí kvalitu zabezpečení svého majetku, zda v posledních dvou letech uskutečnili ve své domácnosti k ochraně svého majetku nějaká nová bezpečnostní opatření a případně proč žádná opatření neuskutečnili.

Nejčastěji považují oslovení občané zabezpečení své domácnosti za **průměrné**. Hodnotí je tak téměř polovina respondentů (49 %). Celková průměrná známka při hodnocení na škále od 1 – velmi dobrá úroveň do 5 – velmi špatná úroveň zabezpečení domácnosti činí 2,80. Za dobrou (1 a 2 na škále) považuje úroveň zabezpečení své domácnosti, resp. majetku téměř každý třetí dotázaný (32 %). Méně často označují respondenti kvalitu zabezpečení domácnosti jako špatnou (4 a 5 na škále) (16 %).

Zajímavý je následující fakt: ačkoli respondenti kvalitu zabezpečení svého majetku nehodnotí vcelku příliš příznivě (polovina jako průměrnou, jako nedostačující 16 % respondentů), přesto téměř dvě třetiny (64 %) z nich uvádějí, že za posledních dva roky neučinili žádná nová opatření k ochraně svého majetku.

Jako důvod své pasivity v této věci uvádějí nejčastěji, že **nemají v zásadě co zabezpečovat**, neboť nemají většího majetku (čtvrtina dotazovaných). Další bezmála čtvrtina dotazovaných uvedla, že jejich majetek **byl dostatečně zabezpečen** i před dvěma lety. Třetím nejfrekventovanějším důvodem, proč dotázaní neuskutečnili v posledních dvou letech žádná zabezpečovací opatření, je fakt, že považují zabezpečovací opatření za **příliš nákladnou záležitost** (18 %). Tento důvod nejčastěji uvedli vcelku pochopitelně lidé starší, ve věkové kategorii 60 a více let se k této variantě přiklonilo 27 % respondentů.

Jaké konkrétní preventivní strategie dotázaní občané ve svém životě aplikují, respektive jaký prostředek a jaké opatření z předloženého seznamu mají v současné době k dispozici, bylo předmětem další pasáže výzkumu. Je možno říci, že nejfrekventovanější odpovědi se týkaly spíše opatření, která odpovídají nezbytné míře opatrnosti. Souhrnný přehled všech odpovědí přináší tabulka číslo 5.

Pocit ohrožení protiprávním jednáním

Pocit bezpečí, nebo – z opačného pohledu – pocit ohrožení negativními společenskými jevy je důležitou veličinou, charakterizující kvalitu života člověka. Rizik, provázejících naši denní zkušenost, je celá řada, od koncentrace škodlivin v ovzduší po infarkt při večerních zprávách. Obavy z napadení kriminálním jednáním jiných osob jsou jedním z těch zásadních a občany citlivě vníma-

pořadí		Ano %	Netýká se %
1.	víte, kde je nejbližší stanice policie	91,9	
2.	důsledně uzamykáte vchod do domu	88,3	0,1
3.	vyhýbáte se hloučkům podezřelých osob	84,2	0,4
4.	znáte bezpečné telefonní čísla krizové linky policie ČR	80,2	
5.	nevpuštěte neznámé lidi do bytu (resp. do domu)	76,8	
6.	informujete se navzájem o místě pobytu mimo domov	75,9	1,1
7.	vyhýbáte se nebezpečným místům v místě bydliště	73,6	0,7
8.	máte pojištění proti majetkové škodě	69,6	
9.	se sousedy si vzájemně dohlížíte na byt	67,7	0,2
10.	máte pojištění proti úrazu	62,3	
11.	máte bezpečnější vstupní dveře příp. zajištění oken	56,4	
12.	máte garáž	48,8	9,4
13.	večer či v noci více užíváte auto nebo taxi	41,5	4,6
14.	ve večerních hodinách nevycházíte z bytu	41,3	0,3
15.	chodíte si ve večerních hodinách naproti	41,0	1,6
16.	máte hlídaciho psa	38,5	0,1
17.	používáte v autě mechanický zámek na volant	37,0	12,1
18.	z důvodu bezpečnosti platíte raději bezhotovostně	33,6	0,1
19.	máte autoalarm (imobilizér, defend lock)	32,6	9,3
20.	jiný obranný prostředek (např. obranný sprej, boxer)	25,3	0,8
21.	máte na oknech auta vyryto bezpečnostní číslo	15,2	12,1
22.	máte trezor	10,0	0,1
22.	navštěvujete (navštěvovali jste) kursy sebeobran	10,0	0,4
23.	nainstalovali jste poplašné zařízení	8,8	0,3
24.	máte na oknech mříže či jiná zabezpečovací zařízení	8,5	0,1
25.	máte vyfotografovány své cennosti pro případ odcizení (identifikace)	8,0	3,3
26.	máte střelnou zbraň	5,5	1,4
27.	najali jste si bezpečnostní agenturu	2,0	0,5
28.	monitorujete okolí svého bytu (domu) bezpečnostní kamerou	1,9	0,6

Tabulka 5: K ochraně své domácnosti používáte tato opatření nebo prostředky

ných. Proto se jim také věnovala následující část výzkumu.

Do baterie bylo zařazeno následujících třináct typů protiprávního jednání (jejich výběr vycházel především z dříve prováděných průzkumů na toto téma):

kapesní krádeže, vydírání, krádež auta, pomluva, vandalismus, vloupání do bytu, ublížení na zdraví, loupežné přepadení, vražda, podvod, organizovaný zločin, teroristický útok, znásilnění.

Stupeň obav byl zjišťován zařazením konkrétního činu respondentem na šestistupňové škále (tedy neobsahující střední „neutrální“ pozici), kde „1“ = „vůbec se necítím ohrožen“ a „6“ = „cítím se velmi ohrožen“. U trestného činu „krádež auta“ jsou do průměru zahrnuti pouze ti dotázaní, kteří tento dopravní prostředek vlastní.

Prvním zjištěním je, že nejvíce se respondenti obávají **vloupání do svého bytu či domu**. Jak vyplývá i z jiných studií, tento delikt je většinou lidí vnímán jako masivní zásah do nejbližší sféry každého člověka, jeho soukromého prostoru. Není to jen strach z věcných škod na odcizených nebo poškozených věcech, ale i pocit nevybíravé invaze do prostoru, který by měl sloužit právě jako oáza bezpečí před nástrahami okolního světa. Zároveň si většina lidí uvědomuje, že proti vloupání neexistuje dokonalá obrana a jeho oběti se může stát skutečně každý. Velké ohrožení (body 5 a 6 na použité škále) cítí celá třetina dotazovaných, obyvatel větších a velkých měst ještě masivněji (43 %). Stejný podíl „velmi ohrožených“ nalézáme mezi lidmi v nejstarší věkové kategorii (důchodci) a ještě markantněji u žen v domácnosti. Zdá se tedy, že u těchto lidí, kteří tráví mnoho času uvnitř bytu, je strach znásoben představou, že by mohli být pokusem o vloupání přímo osobně konfrontováni se všemi souvisejícími riziky. Téměř polovina vzorku pak pocituje střední ohrožení. Znatelně bezstarostnější přístup má mládež, tedy

věková kategorie do 21 let. Čtvrtina této věkové skupiny pocituje jen malé ohrožení (body 1 a 2 na škále), v celém vzorku přitom sdílí tento postoj pouze 16 % respondentů.

Na dalším místě pořadí obav nalézáme kapesní krádeže, s nimiž má zkušenost buď osobní, nebo z blízkého okolí velká část naší populace. Značně ohrožena se jimi cítí více než třetina vzorku (36 %). Významně více se jich obávají ženy, které jsou díky častějšímu pohybu v nákupních zařízeních viktimmější, a také (logicky) obyvatelé velkých měst nad 100 tisíc obyvatel. Nezanedbatelné obavy pocítují respondenti také u krádeže auta, které představuje pro mnoho rodin velkou, někdy obtížně nahraditelnou investici; pojištění proti krádeži přitom zdaleka u nás není samozřejmostí, zvláště u starších vozů. Tento delikt je jedním ze dvou v našem výčtu (druhým je organizovaný zločin), kde vyšší míru rizika pocítují muži. Přestože krádeže aut by bylo možno považovat za typicky „městský“ delikt, strach z něj mají ve stejné míře obyvatelé velkých měst i malých obcí. Na další příčce se umístil, možná trochu překvapivě, vandalismus; není snadné odhadnout, nakolik se jedná o obavy z vandalských skutků, týkajících se přímo respondentů (např. poškození jeho domu či auta), a nakolik se zde projevuje obecnější obava z vandalismu jako fenoménu (tedy ničení městského inventáře, sprejství apod.).

V těsném sousedství, v pomyslném středu stupnice (průměr použité stupnice je 3,5) se nacházejí dva delikty, směřující proti tělesné integritě člověka – loupež a ublížení na zdraví. I zde projevují výrazně vyšší obavy ženy, uvědomující si své ztížené možnosti obrany před násilím (přitom ale do rizikových situací, které mohou skončit násilným jednáním, vstupují častěji muži).

Vražda, jako nejvážnější kriminální čin vůbec, se co do obávanosti umístila až za podvodem a pomluvou. Ohrožen se cítí být asi každý desátý účastník výzkumu, bez rozdílu pohlaví, místa bydliště či vzdělání. Proč se ženy pomluvy průkazně více než muži, lze obtížně dovodit bez toho, abychom se pustili na tenký led genderových stereotypů. Z hlediska věku projevují, poměrně překvapivě, nejvyšší míru obav nejmladší dotázaní – sociální prestiž ve vrstevnické skupině (tak snadno pomluvou narušitelná) je, zdá se, hodnotou nad jiné ceněnou. Strach z pomluvy také souvisí s bydlištěm v obci od dvou do pěti tisíc obyvatel – 30 % respondentů z těchto míst cítí, že nechránění ani intimitou malé vesnice, ani anonymitou města mohou díky pomluvě snadno utrpět škody na své dobré pověsti, proto se jí cítí ohrožení.

Masivní rozdíl průměrných obav ze znásilnění mezi oběma pohlavími nepřekvapuje, bojí se ho stejně obyvatelé (či spíše obyvatelky) všech typů sídel i vzdělanostních kategorií, mladé ženy ovšem pochopitelně výrazně nejvíce. „Velmi ohroženo“ se cítí být shodně 27 % žen, jak nejmladších do 21 let, tak skupiny 22 – 40 let.

Strach občanů z kriminality jako takové, stejně jako obavy z konkrétně vymezených druhů trestné činnosti, jsou předmětem výzkumné pozornosti IKSP již od počátku devadesátých let minulého století. Je proto možno konstatovat, že pořadí „obávanosti“ jednotlivých deliktů se v průběhu posledního desetiletí významněji nezměnilo. Například již v roce 1994 konstatoval tehdejší výzkum toto pořadí na škále pocitu ohrožení: 1. vykradení domu/bytu 2. krádež auta 3. ublížení na zdraví 4. loupežné přepadení. K podobným výsledkům došly i další výzkumy; ukazuje se, že v porovnání s 90. léty došlo k nárůstu obav z kapesních krádeží, pomluv, výtržnictví, naopak částečně poklesly obavy ze závažných druhů násilné trestné činnosti. Obávanost jednotlivých forem kriminality souvisí někdy i s určitými lokálními specifiky (která pak ovšem v celoplošném výzkumu zanikají). Typickým případem jsou krádeže kol, které výrazně „bodují“ v obavách obyvatel těch regionů, kde je tento dopravní prostředek masově využíván, a tedy také případy jeho odcizení jsou velmi časté.

Za povšimnutí však stojí, kromě již komentovaných skutků s nejvyšší obávaností, i opač-

ný konec postojového kontinua. Především je řeč o riziku teroristického útoku – vždyť žijeme v období plném zpráv o teroristických aktech, jejich přípravách, rozkrývání dalších a dalších buněk zejména islámského terorismu atd. Přesto jsou, zdá se, naši občané poměrně klidní a riziko takovéto události hodnotí jako nepříliš vysoké. Může to být tím, že k události tohoto typu v ČR (nepočítáme-li menší případy z počátku devadesátých let) v podstatě nikdy nedošlo. Také příslušníků minorit, z nichž se často příslušníci militantních skupin rekrutují, je u nás minimální počet. Téměř šest respondentů z deseti má pocit, že ohrožení terorismem je malé, ve středních městech od dvaceti do sta tisíc obyvatel tento názor sdílí až dvě třetiny obyvatel. Podobný podíl „bezstarostných“ je také mezi mládeží. Za ohroženého se považuje jen asi každý devátý dotázaný.

Viktimizace respondentů v průběhu posledního roku

Jednou z nejtradičtějších položek kriminologických výzkumů jsou otázky viktimizace. Slouží především jako základní podklad pro odhady latentní kriminality. V případě našeho výzkumu jsme se zeptali takto:

Stal jste se v průběhu posledních 12 měsíců obětí nějaké majetkové kriminality? Ukradl vám někdo něco nebo vám byla způsobena škoda na majetku, na jehož pořízení jste se finančně podílel nebo na kterém máte majetkový podíl, např. odcizený mobil Vašeho dítěte.

Stal jste se v průběhu posledních 12 měsíců obětí násilné kriminality, např. napadl Vás někdo fyzicky, byl jste zraněn?

Při pohledu na výsledky odpovědí k této dvojici otázek docházíme k závěru, že situace v naší zemi je v tomto ohledu stabilizovaná a opakují se výsledky, získané v mnoha předcházejících výzkumech. V porovnání s výsledky šetření z druhé poloviny devadesátých let sice dochází v řadě lokalit k poklesu zasažení obyvatelstva některými typy trestné činnosti, tento pokles se ale zatím nejeví jako setrvalý a celoplošný trend. O to naléhavější je z tohoto pohledu potřeba uskutečňovat **periodické viktimologické průzkumy**, které by dokázaly použitím jednotné metodiky odhalit skutečné posuny v zasažení obyvatel republiky trestnou činností.

Odhlédneme-li od dílčích problémů se srovnatelností dat z různých šetření, docházíme k poznatku, že zhruba každý pátý až šestý občan naší republiky se během jednoho roku dostane do situace, kdy mu někdo usiluje o majetek. Protože je otázka z metodologických důvodů kladena v obecné poloze (tedy nejde o popis konkrétních deliktů), je zřejmé, že se zde skrývá řada různých typů událostí. Někdy jde pravděpodobně spíše o drobné delikty charakteru přestupků (s trochou nadsázky typu „nechal jsem o plot opřenou lopatu a ráno tam nebyla“ nebo „krádeže“ třešní), někdy o činy ve stadiu pokusu, nelze však pochybovat o tom, že často byli respondenti obětmi skutečných dokonaných majetkových trestných činů. Častěji byli s touto událostí v našem vzorku konfrontováni občané velkých měst nad 100 tis. obyvatel – v průběhu 12 měsíců před dotazováním z nich bylo nějakým způsobem okradeno 32 %.

Tabulka 6: Obavy z vybraných druhů kriminality – pořadí dle průměru na škále 1–6

pořadí		celkem	muž	žena
1	vloupání do bytu	3,92	3,81	4,03
2	kapesní krádeže	3,80	3,61	3,98
3	krádež auta	3,68	3,77	3,58
4	vandalismus	3,56	3,45	3,67
5	loupežné přepadení	3,46	3,31	3,60
6	ublížení na zdraví	3,44	3,29	3,59
7	podvod	3,23	3,19	3,27
8	pomluva	2,96	2,79	3,12
9	vražda	2,59	2,47	2,71
10	teroristický útok	2,52	2,45	2,59
11	organizovaný zločin	2,49	2,51	2,46
12	znásilnění	2,35	1,55	3,02
13	vydírání	2,34	2,29	2,39

	celkem	muž	žena	15-21 let	22-40 let	41-59 let	60 a více
oběti majetkové kriminality	19,2	20,2	18,3	17,6	17,8	22,4	18,0
oběti násilné kriminality	2,7	3,4	2,1	2,8	3,8	2,4	1,7

Tabulka 7: Viktimizace v průběhu posledního roku podle pohlaví a věku (v %)

Činy násilné povahy jsou – jak plyne i z kriminálních statistik – mnohem méně časté. Jejich oběti jsou podle tohoto šetření ročně necelá tři procenta dospělých obyvatel. U obyvatel největších měst je však tento podíl více než dvojnásobný (naopak ze 169 respondentů z vesnic 500–2000 obyvatel se nestal obětí násilí v posledním roce ani jeden). I když se tato čísla nezdaří přehnaně vysoká, to že v průměru každý 37. občan naší země má každoročně pocit, že se stal obětí útoku na svou fyzickou integritu, jistě není ideální stav.

Frekvenci obou základních typů kriminálních útoků odpovídá i hodnocení **pravděpodobnosti, že by se v následujícím roce** mohl oslovený občan stát jejich terčem. Průměr na šestistupňové škále, kde „1“ = „považuji za vyloučené“ a „6“ = „považuji za téměř jisté“ dosáhl u majetkové kriminality hodnoty 3,14 bodu a u násilné 2,85 bodu. Občan tedy má (nikoli neopodstatněný) pocit, že se násilnému útoku může snáze vyhnout a že jich zkrátka „není tolik“ (navzdory opačnému trendu informování v bulvárních médiích).

O něco více se násilí bojí ženy, zde pravděpodobně sehrávají roli i obavy ze sexuální motivovaného útoku. Nejméně se násilné kriminality obávají v městech o 5–20 tisících obyvatelích (16 % tamních dotázaných to dokonce považuje za vyloučené). Přes obecně tradovaný názor, že se starší lidé výrazně více bojí násilí, se nám tato skutečnost nepotvrdila. Za vyloučenou nebo nepravděpodobnou (body 1 a 2 na škále) považuje možnost násilného útoku v příštím roce 29 % respondentů nad 60 let (u mladších zhruba třetina vzorku). Vysokou pravděpodobnost (body 5 a 6 na škále) přikládají možnosti násilného útoku asi 4 % oslovených.

Možnost krádeže považuje za vysoce pravděpodobnou každý desátý respondent, v městech nad 100 tis. obyvatel je to dokonce každý pátý. Ještě více pesimistů je (vcelku pochopitelně) mezi těmi, kdo již mají nedávnou zkušenost s trestnou činností: 29 % z nich předpokládá vysokou pravděpodobnost majetkového a 27 % násilného deliktu proti své osobě.

Lze říci, že dosažené výsledky (zvláště u majetkových deliktů), svědčí o značně realistickém, tedy rozhodně ne přehnaně optimistickém pohledu respondentů na rizika dnešní doby. A ještě jeden poznatek: zhruba 15–17 % dotázaných potenciální rizika zhodnotilo „nevím“; nabízí se vysvětlení, že o „těchto věcech“ lidé raději (snad z určité pověřivosti) nepřemýšlí, jako by nebylo radno si s úvahami o možném neštěstí vůbec zahrávat. Mírně častěji se k této „úhybné“ odpovědi uchýlily ženy.

Ohlašování trestné činnosti Policii ČR

Aby mohl celý trestněprávní aparát plnit svou základní funkci, tj. řešit trestnou činnost, musí se o realizaci potenciálně protiprávního děje nejprve dozvědět. Drtivá většina oznámení se děje prostřednictvím ohlášení skutku orgánům Policie ČR. Hlášená kriminalita je pak jedním ze základních východisek úvah o stavu a dynamice kriminality v zemi. Je neoddiskutovatelným faktem, že velké množství protiprávních činů není nikdy ohlášeno, a tudíž ani není

po linii státní moci řešeno. Je proto důležitým kriminologickým poznatkem, jaká část kriminality je ohlášena a jaká tedy zůstává navždy skryta v oblasti latence.

Jak ukazuje tabulka, trestný čin proti své osobě nebo domácnosti ohlásilo šest respondentů z deseti, přičemž nenacházíme podstatného rozdílu mezi muži a ženami. Tato zjištění nesmíme nikdy pouštět ze zřetele při hodnocení celkové úrovně kriminality (u nás nebo kdekoli jinde), neboť nejméně čtyři zjištěné kriminální útoky z deseti (ať by již byly následně trestným právem posouzeny jakkoli – viz předchozí pasáž o viktimizaci) nejsou vůbec ohlášeny, tudíž se neobjeví ani v žádných kriminálních statistikách a na nich založených úvahách!

Zásadní roli při (ne)ohlašování trestného činu nepochybně hraje, jaký delikt byl proti člověku spáchán. Platí, že většinou nejsou hlášeny skutky vysloveně bagatelní (i když i zde najdeme řadu výjimek), skutky skončivší ve stadiu pokusu a dále ty, u nichž občan předpokládá nízkou pravděpodobnost jejich úspěšného vyřešení. Jistě existují i případy (především v menších komunitách), kdy dojde k jinému způsobu vyřešení deliktu, než je cesta zapojení státního aparátu. Specifickou skupinu pak tvoří mravnostní trestné činy, kde roli při ohlašování hraje často snaha zapomenout, ostych, nebo strach ze zveřejnění a následné „ztráty dobré pověsti“ a podobně.

Těmto obecným kriminologickým poznatkům odpovídá i **spektrum důvodů**, které pro neohlášení udávali naši respondenti. Nejčastější příčinou neohlášení je nevíra v úspěšnost policejního pátrání, případně již má respondent z dřívějšího obdobnou zkušenost. Pravdou je, že tento postoj je do jisté míry racionální, neboť nejčastější majetkové delikty, jako kapesní krádeže, odcizení součástí motorových vozidel, vykrádání sklepů apod., mají velmi nízkou míru objasnenosti. Na druhém místě mezi důvody „laxnosti“ při ohlašování nalézáme různě formulovanou malou závažnost skutku (nestálo za čas, námahu atd.). V dalších případech, zřejmě především u různých forem poškozování majetku, hraje roli absence pojištění; některé případy si také postižený „vyřešil sám“, přičemž se můžeme jen dohadovat, jakým způsobem.

Společensky nejzávažnější příčinou neohlašování trestného činu je však **strach z následné odvety pachatele**; jinými slovy, občan v tomto případě nevěří, že ho trestněprávní aparát dokáže před dopadeným pachatelem uchránit, a volí raději stažení do ústraní. Tento závažný důvod uvedlo 8 % z těch 91 dotázaných, kteří pojmenovali příčiny svého neohlášení trestného činu.

Závěrem

Ukutečněný reprezentativní výzkum veřejného mínění umožnil nahlédnout do názorů občanů na kriminalitu a preventivní aktivity, které jsou proti ní podnikány. Odhalil shody, ale i jisté rozdíly mezi názory odborníků, kteří se preventivní práci profesionálně zabývají, a veřejností, která tuto snahu posuzuje v globále názorů na množství jiných společenských problémů a má na řešení kriminality svůj názor. Proto je jedním z hlavních úkolů, které kriminology i jiné experty působící v oblasti kontroly kriminality do budoucna čekají, maximální podpora a propagace preventivních přístupů, a to mezi volenými zástupci, zodpovědnými úředníky i nejširší veřejností.

Předložený text je pouze stručným informativním výběrem ze závěrečné studie, která ze zpracování velkého množství shromážděných dat vzešla. Případní zájemci o podrobné prostudování zprávy necht' navštívit webové stránky www.kriminologie.cz, kde je celá publikace k dispozici ke stažení.

	celkem	muž	žena	15-21 let	22-40 let	41-59 let	60 a více
Ohlásil jsem tr. čin orgánům policie	59,2	57,9	60,6	38,1	53,3	69,3	63,5

Tabulka 8: Ohlášení trestného činu Policii ČR podle pohlaví a věku (v %)

